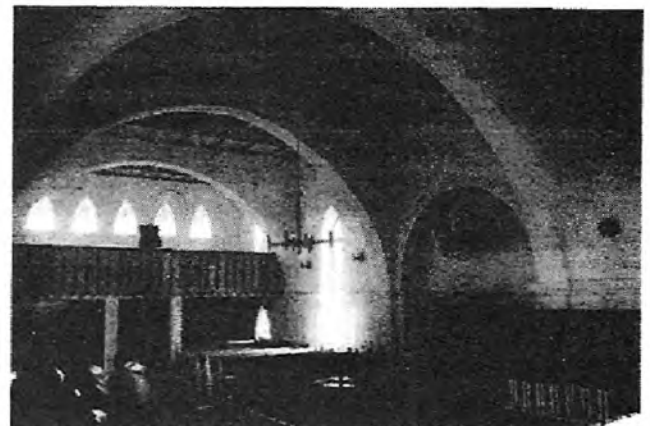

SIKLÓD, REFORMÁTUS TEMPLOM

A budai várban lévő Litea Könyvesbolt november 9-én bemutatta a siklói kazettás mennyezet tábláit ábrázoló képeslap-sorozatot, és meghívta az érdeklődőket, hogy hallgassák meg a festőművészek beszámolóját az építés és festés körülményeiről. Pusztainé dr. Madar Iлона, Siklód néprajzának ismert kutatója beszélt a helyi hagyományokról, és a *Művelődés* című kolozsvári folyóirat főszerkesztője, Szabó Zsolt, és főszerkesztőhelyettese, Gábor Dénes magáról a folyóiratról, melynek 1995 júliusi száma valamennyi táblát közölte Chikán Bálint rövid magyarázataival. Anthony Gall Kós Károly életművéről és templomterveiről beszélt. (A *Művelődés* egyes számai a Litea Könyvesboltban; a nagyon igényes képeslap-sorozat (melynek darabjai közül négyet e számunk borítóján is bemutatunk) Stefanovits Péternél – telefon: 1129-570 – kapható.)

Az elhangzottakból néhány kiemelt gondolat:

Siklód a középkori templomának pusztulása után maradt egyház nélkül; Kós Károly terve ezt az égető hiányt volt hivatva pótolni. Egy holland asszony a nyolcvanas évek végén a szovétai gyógyvíztől nyerte vissza egészségét. Amikor a siklói lelkésszel megismerkedett, őt a templom megépítésére biztatta, és hálából gyógyulásáért segítségét is felajánlotta. A falu közössége az eredeti tervek változtatás nélküli megvalósítása mellett döntött. A település lélekszáma a tervezés óta eltelt időben harmadára zsugorodott, de az építők hittek abban, hogy egyszer még szükség lesz a

VÁNDORISKOLA – Előző számunkból technikai okok miatt kimaradt Eszenyi Ákos felvételi pályaterve, melynek két lapját pótlólag közöljük. Tárnya: a nagymarosi ravatalozó átépítése.

A GYULAI ERKEL FERENC Művelődési és Közösségi Ház középiskolai tanulók részére építészeti vetélkedőt hirdet, melynek témája: *1100 év magyar építészet a Kárpát-medencében*. A háromfordulós vetélkedőre a jövő évben kerül sor; a szakmai zsűri elnöke Finta József. Érdeklődni lehet az alábbi címen: Bagyinszky Zoltán igazgató, 5700 Gyula, Béke sugárút 35., – Telefon: 06-66-463544

nagy templomra. Az építkezés kezdetén 56 lej volt a gyülekezet pénztárában építési célra; a saját erőből több éven át végzett építési munka eredménye egy felbecsülhetetlen értékű templom. Sok gondviselésszerű segítség érkezett a közösséghez, elsősorban Hollandiából, ahol nagy híre támadt a vállalkozásnak. A régi templomból berendezésének kevés megmaradt darabját is a mennyezet festői, Stefanovits Péter és Elekes Károly restaurálták. A berendezés többi részének készítése minden összehangolt tervezés nélkül folyt a falu portáin, s az elkészült tárgyakat a felszentelés előtti héten helyezték el az alkalomszülte fafaragók. A berendezés hiánytalanul összeállt; az elmúlt másfél év alatt semmiféle pótlási igény nem merült fel, s a templombelső az épületnek megfelelő, egységes, magas színvonalú egészzé állt össze. A falu Chikán Bálint idézte sajátos helyzetéhez tehát hozzá tartozik az is, hogy a parasztművészet eleven, alkotó formában maradt fenn mind a mai napig. (A siklódi templomról Anthony Gall felvételeit közöljük.)

Amikor a falusi ember házat épít, annak kimódolását, a telken való elhelyezését, az egyes helyiségek számát, elrendezését, nagyságát, az épület anyagát, szerkezetét, de még az ajtók, ablakok helyét, a kemence nagyságát, formáját, szóval minden apró részletét hosszú meggondolások, aztán atyafiak, szomszédok, jóemberek hozzászólása alapján, más épületek alapos megvizsgálása után építi fel. Legtöbbször az anyagot maga szerzi be, a munkában segít a mesternek, sőt van, aki maga is építi fel azt néhány ember segítségével. Az új ház természetesen hasonlatos lesz a többihez, mert hiszen

az építési anyagok az azon a vidéken szokásos és legkönynyebben hozzáférhető, legolcsóbban beszerezhető, és olyan anyagok, melyekkel az ott való emberek bánni tudnak, mert ösmerik. (...) Viszont két egyforma ház még sincsen egy faluban sem. Mert a gondolkozó ember a látottakon mindig okul, a házat a maga külön lelkéhez, a maga külön szükségleteihez is kell, hogy alakítsa. Aztán jártában-keltében lát is új dolgokat, tanul új hasznosságokat. (...)

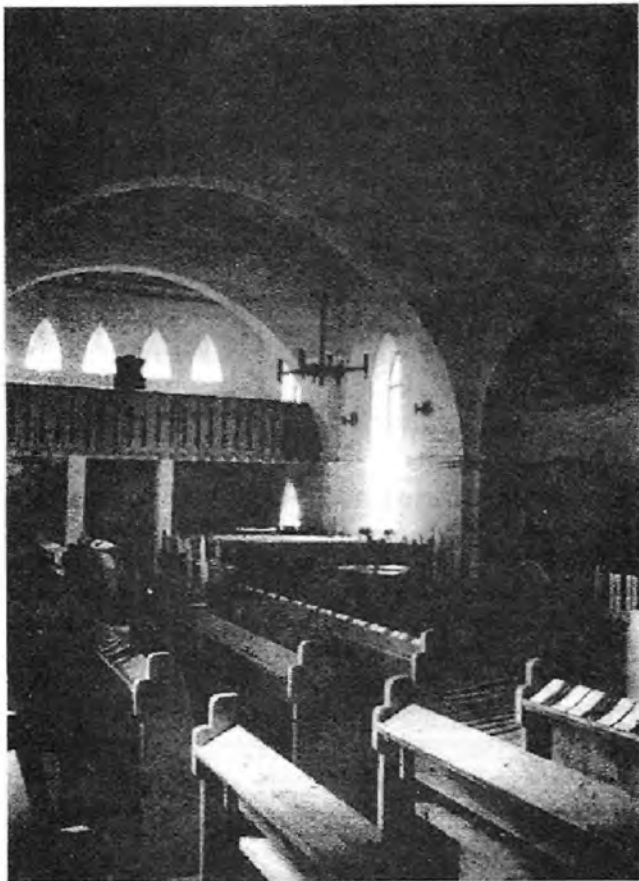
Az ilyen ház természetesen nem készül el gyorsan, de nem is készülhet. (...) És ez a lassú elkészülés, az elkészülésnek az a módja, hogy a ház birtokosa egyúttal a ház elgondolója, elkészítője is, teszi az ilyen házat igazán családi házzá, az ilyen lakást igazi otthonná. A ház építője ebbe a házba beleteszi minden tudását, gondját, gondolatát, jóakarátát, érzését, beleteszi egyéni lelkét. Az ilyen háznak lelke van, építőjének halála után is benne a házban él tovább ez a lélek. Minden kővében, gerendájában, bútorában, színében, formájában benne érezzük a szeretetet, mely építőjével, berendezőjével összefűzi és élővé teszi a holt anyagot. És az is természetes, hogy az ilyen házhoz, ehhez az otthonhoz sokkal inkább ragaszkodnak a gazdái, a bennelakók, mint egy akármiféle más házhoz, még ha az esetleg fényesebb és gazdagabb is. Az ilyen házzal összenő a benne lakó család, és ahogy a ház kifejezi a maga vidékének általános életszokásain kívül az építőjének különvaló, egyéni gazdasági helyzetét, műveltségét és lelkivilágát, úgy viszont a ház rányomja a bélyegét azokra az újabb nemzedékekre, akik benne születnek, benne töltik gyermekkorukat és talán benne élnek le későbbi életüket is. (Részletek Kós Károly A lakóház művészete című írásából)

STEFANOVITS PÉTER ÉS ELEKES KÁROLY FATÁBLÁI A SIKLÓDI TEMPLOMBAN

Siklód néhány száz lelkes kis község Erdélyben, tíz kilométerre Szovátától, ahonnan nincs útja, és nyolc kilométerre Etédől, ahonnan gépkocsival nagyon nehezen járható út vezet a falu közepéig. Orbán Balázs a *Székelyföld leírása*-ban Udvarhelyszék 103. községeként sorolja fel 1347 lelket számláló faluként, melyben 1342 a református hívő. Orbán Balázs azt írja: Siklódot *protestáns Szentföldnek hívják, mert lakói igen becsületesek, romlatlanok és vallásosak; elszigeteltségük megvédte az elerkölcstelenedés és elfajulástól; itt őserényeink még eredetiségükben található fel. Mivel a falu elszigeteltsége azóta is változatlan, hihetjük, hogy Orbán Balázs jellemzése ma is teljességében igaz.*

1994 május 15-én nagyon nagy ünnep volt Siklódon: felavatták a református templomot, melynek terveit Kós Károly készítette 1948-ban. A megmaradt tervek realizálására az elmúlt négy évben került sor. A templom értékes építészettörténeti jelenség, amelynek külön érdekessége 180 m²-es, fakazettás mennyezete. A kazettákat Stefanovits Péter és Elekes Károly tervezte és készítette; a dekoratív táblák és csillagképek készítésében segítségükre volt Sajnovits Péter (Németország) és Prutkay Péter.

A festőművészek Pap Gábor művészettörténészt kérték fel a munka megkezdése előtt a képek ikonográfiai programjának összeállítására. Pap Gábor az ötször hét osztatú mezőben a következő felületbeosztást javasolta:

Az öt oszlop feleljen meg a négy őselemnek, s a mítoszok egyik legősibb elemének, a fának. Mivel a középső oszlop kissé különbözik a többtől, az legyen a „fa”, mint gerinc, míg föle balra a tűz és a víz, jobbra a levegő és a föld. A négy őselem legyen megfelelésbe állítva a négy évszakkal; a víz a nyár, a tűz az ős, a levegő a tavasz, míg a föld a tél párja legyen. Az egyes oszlopok színmegkülönböztetést is kapjanak. A víz-nyár a kék, a tűz-ős a vörös, a levegő-tavasz a sárga, míg föld tél a zöld alapszínt kapta.

A hét sor pedig asztrálszimbolikai megkülönböztetéssel készült a Szaturnusz, a Jupiter, a Mars, a Nap, a Hold, a Vénusz és a Merkúr jegyében.

Stefanovits Péter az ötből három osziopot festett meg; a kék Víz-Nyár, a fehér Élőfa és a zöld Föld-Tél az ő munkája, míg a középső két képsort Elekes Károly készíttette. Így a két művész alkotásaiban felfedezhető stíluskülönbség is ritmusképző tényezővé válik.

A színhatás, amely meghatározó a képek együvé tartozását illetően, oszloponként változik, mégis a képek időrendisége az Ótestamentumtól az Újtestamentumig a soronkénti képkövetést igényli. Így jutunk el a Bűnbeeséstől a Saulus és Paulus című képtábláig, amely a jelenkori magyar történelemben leggyakrabban emlegetett szent történetet állítja elénk: a keresztényüldöző Saulusból megvilágosodása nyomán a krisztusi tanok hirdetője, a mártíromságtól sem megriadó Pál apostol válik.

Mire is vállalkozott tulajdonképpen a korszellemnek megfelelően dolgozó két festő? Sajátos bibliai magyarázatot készítettek a Biblia Pauperum tradicionális feladatvállalásával. A helyi közösség vallási igényeinek kielégítése tehát a képsor egyik nyilvánvaló funkciója, miközben a művészek a műveket életművük szerves részeként készítették el. Nem tagadták meg saját művészi elveiket, viszont igazodtak a vállaltan archaikus művészi kötöttségekhez.

A történetek tehát irodalmias magyarázatot is kapnak, s nem tisztán vizuálisakat. Azaz, ha valamilyen ellentétről szólnak, például a Dávid és Góliát, vagy a Káin és Ábel-jelenetnél (mindkettő Elekes Károly munkája), nem pusztán absztrakt jelekkel mutatnak az ellentétekre, hanem verbálisan is megközelíthetővé teszik; Dávidot angyalok veszik körül, míg Góliátot lángnyelvek; Káin mellett száraz, tuskés kőrök láthatók, míg Ábel virágok között térdepel.

Számos bibliai jelenésnek a hagyományos ikonográfiától eltérő ábrázolására vállalkoztak. A Bűnbeesésnél a Tudás fája előtt kígyó látható, amelyről kötelekkel mozgatható bábként lóg le az első emberpár, Ádám és Áva (Stefanovits Péter festette). A Keresztelésnél (szintén Stefanovits Péter

munkája) nincs Keresztelő Szent János; a Krisztusra hulló víz egyenesen az égből csöppen.

Általában elmondhatjuk, hogy Stefanovits Péter alig-alig ragaszkodott a hagyományos ábrázolási sémákhoz, míg Elekesnél a kompozíció magja inkább a tradícióból fakadt. Apokalipszisénél például mind a négy lovas, mind a négy szív akár az apokrif szövegekig visszavezethető. Azonban ugyanezen a képtáblán a világvégét világégésként, és végső soron absztrakt jelekkel, tehát a mai művészet tanulságait hasznosítva jeleníti meg. Így keveredik a régmúlt tradíciója a XX. századi művészet eredményeivel, s ezért lesz a kész mű eklektikus, a szónak nem csak posztmodern értelmében.

Amint már utaltunk rá, a mű létrejöttének oka a helyi igény, amelyet ki akartak elégíteni. Ahhoz, hogy ez jó eséllyel bekövetkezhesék, ismerni kellett azt a környezetet, ahová a mű készül. Ehhez jó alapul szolgált, hogy Stefanovits Péter évtizede jár Siklódra, s azóta tart kapcsolatot a falu lelkészével, Incze Zoltánnal. Elekes Károly szülőfaluja, Siménfalva pedig alig negyedszáz kilométerre van Siklótól. Így tehát mindkettejüknek saját tapasztalata a messze földön híres és több száz éves múltú vallási tolerancia, amelyre Erdély méltán büszke, hiszen ebben a kis székelyföldi körzetben is megtalálhatók a református, a katolikus és az unitárius egyház templomai, hívei. A kizárólagosságot elutasító, toleráns szellemi magatartás tette lehetővé, hogy a művészek úgy dolgozhassanak, hogy műveikben megférjen a hitre nyitott ember alázata a művészet autonóm képi világát megteremtő önbizalommal.

E kettősségben két, szinte egymásnak ellentmondó világ összehangolására kerül sor. Egy részről a tradícióban való gyökerezés, a dogmák elfogadása, sőt továbbadása, s ezáltal továbbéltetése, más részről a modern művész múlttagadása, a teremtő mellé önmagát teremtőként állító, illetve tételező szubjektív világa. Az egyik alaptétele az Egy, a végtelenségig osztódó Világsszellem, azaz Isten, a másik alapja az Egy, az oszthatatlan, a megismételhetetlen, de sosem volt és sosem lesz, csak jelenleg létező Szubjektum, azaz az Én. Az Örökkévalóság és a Pillanat.

E kettősség volt a záloga olyan mű születésének, amely a templomba látogatók számára lehetővé teszi a hitben való elmélyülést, Incze Zoltánnak segít a látványon keresztül a hívek Isten felé fordításában. Megint másoknak a két művész vizuális leleményeinek, dekoratív meséinek élvezetét biztosítja, a modern művészet szeretetének elmélyítését.

Chikán Bálint

A képek áttekinthetőségét szolgáló összefoglaló táblázat

	Víz-nyár-kék	Tűz-ős-vörös	Élőfa-fehér	Levegő-tavasz-sárga	Föld-tél-zöld
Szaturnusz	Bűnbeesés	Káin és Ábel	Noé bárkája	Nimród a szarvassal	Bábel tornya
Jupiter	Melkizédék	Ábrahám és Izsák	Három angyal	Jakob létrája	József a kútban
Mars	Átkelés a tengeren	Tűzoszlop-jelenés	Égő csipkebokor	Kánaáni követek	Jerikó lerombolása
Nap	Jónás a cethalban	Dávid és Góliát	Dániel a barlangban	Illés szekere	Salamon és Sába
Hold	Keresztelés	Kufárok küzdele	Átváltozás	Ördögűzés	Lázár feltámasztása
Vénusz	Tenger lecsendesítése	Judás csókja	Keresztre feszítés	Pokolraszállás	Feltámadás
Merkúr	Kincstárnok keresztelése	Apokalipszis	Utolsó ítélet	Mihály harca a sárkánnyal	Saulus és Paulus
	Stefanovits	Elekes	Stefanovits	Elekes	Stefanovits

Kós Károly az a templomtervezőnk, aki munkájában mélyre tekintő figyelemmel vette számba a helyi anyagi és szellemi adottságokat, illetve sajátosságokat: a leendő építés helyszínének általános és különleges viszonyait, a helyben könnyen beszerezhető anyagok technikai és művészi felhasználásának lehetőségeit, az éghajlatot, a táj jellegzetességét és kultúráját, a helyileg kialakult építési módokat, – és aki előbbben ezek ismeretére támaszkodva és ezektől inspirálva indítja el az egyes tervek megalkotását... Kós Károly lelki és szellemi közösséget vállal az építetttel és a fejadattal, mindig – s ez különösen egy templom megépítésénél nálunk elengedhetetlen feltétel – a környezet megismerése és a helyi körülmények felől való részletes tájékozódás alapján kezd a tervezési munkához.

Debreczeni László

Akármilyen felekezeti templomnak lehetőleg a falu szívében, lehetőleg nyílt, minden oldalról szabad téren van a helye. Ha a tér dombos, akkor a templomnak a dombon van a helye.

A falusi templom közterületen, téren se álljon szabadon, de legyen bekerített udvara: cinterme, amely a köznapi világtól elválasztja. Ha telken épül, akkor adva van a környezet: bekerített, kertes udvar, sok zöld gyepel, bokorral, fával. De a bokrot, fát ne ültessük közel a templomhoz, mert zavarják a templom látképét, de főleg, mert rontják gyökereikkel az alapfalakat, árnyékuk a föld párolgását akadályozza, sűrűségük a szél és nap jó hatását rontja, és okozja lehet annak, hogy a templom falai vizesek, a templom nyirkos lesz... Felmenő falai készülhetnek kőből, téglából, vagy vegyesen a kettőből. ...

A mennyezet milyenségét (szerkezetét és anyagát) a templom stílusa, művészi formája szabja meg. Ha faanyag áll rendelkezésre, akkor készíthetünk az erdélyi népi művészetet jellemző vízszintes famennyezetet, alsó, kazettás, festett deszkaborítással.

(Kós Károly - A falu középületei)

A mai székely népi építészetnek két ősi forrása van: a Székelyföldre telepedett, s akkor már félnomád határőrző katonanép építő hagyományai szerinti és a Székelyföld fa építőanyagából kialakult építészet, valamint az Árpádok középkorának keresztény egyháza által a Székelyföldre telepített, román stílusú, részint kőépítészet. E kettőnek a tizenharmadik és tizennegyedik század folyamán való természetes egymásra hatásából alakul ki az egyrétegű székely népi építészet, melynek szellemét a későbbi századok stílusváltozásai sem tudták lényegében megváltoztatni, csak kismértékben, és lényegtelen külső formáiban módosítani. ...

Bútorait régen nem faragta és nem is festette, a tizenhetedik század óta – szász hatásra – festi is, faragja is. A festés reneszánsz, a faragás, illetve kifűrészelés barokk. Azóta díszíti templomai fakazettás mennyezeit is a tipikusan erdélyi festéssel, úgynevezett *virágos reneszánsz* stílusban.

(Kós Károly - A székely népi építészet)

Ami az olvasni tudóknak az írás, a tanulatlan szemlélőnek ugyanaz a festészet; hogy azok, akik a betűket nem ismerik, legalább a falakon nézelődve olvassák azt, amit a kódexekben nem tudnak elolvasni.

I. Gergely pápa

A Székelyföldön végzett, több, mint két esztendőig tartó templommennyezet-festő munka közben a *Biblia* és a *korszerűség* fogalmait próbáltuk egymáshoz közelebb vinni. Az alkotás folyamatában ez úgy jelentkezett, hogy a kompozíciókban használt elemeket aszerint választottuk ki, hogy mennyiben szolgálják a szakrális igényeket, és hogy beillenek-e a kortárs képzőművészet világába. ...

Napjainkban a korszerűség kérdése a terjedő ökológikus gondolkodáshoz kapcsolódik, ami a kortárs képzőművésztől sem idegen. ...

A Keleti-Kárpátokhoz közeli Siklódon, sajátos, múlt századnak tűnő körülmények között ismeretlenek a fejlett civilizációkban rettegett fogalmak, mint a zajártalom, stressz, nem lebomló hulladék, környezetszennyezés, ihatatlan folyóvizek. Becsült adatok összehasonlítása szerint egy átlagos észak-amerikai család huszonegy óra alatt annyi energiát használ fel, mint a siklódi közösség 450 tagja harminc nap alatt.

Ebben a világban avval a meglepőnek tűnő helyzettel találkoztunk, hogy a világtól elzárt helyi közösség, ha a kor képzőművészetét nem ismeri is, őrzi ősi kultúráját. Számolhattunk azzal, hogy képeink a Bibliát ismerő és értő szemek elé kerüljenek. Ugyanezt nem mondhatjuk el az elmúlt évtizedek ateista politikájának közép-európai színtereiről, ahol – hazánkban is – az I. Gergely-i *Biblia Pauperum* ismét időszerű.

Stefanovits Péter

Kós Károly metszete a siklódi templomról

Sajnálatos technikai félreértés miatt Stefanovits Péter és Elek Károly képei hibásan kerültek a borító belső oldalára, és kijavításukra már csak ilyen módon volt lehetőség.